
Slavnostní zahájení akademického roku 2011/2012 vysokých škol ČR

Slavnostní zahájení akademického roku 2011/2012 vysokých škol ČR

Projev předsedy České konference rektorů

Vážený pane předsedo vlády, vážený pane ministře, magnificence, spectabilis, honorabiles, kolegyně a kolegové, milí studenti, dámy a pánové!

Je mi ctí i potěšením pozdravit vás jménem České konference rektorů i jménem svým a obrátit se na vás všechny, pro které je zahájení dalšího akademického roku okamžikem, který nelze opomenout, neboť jsou s ním spojeny nepřehlédnutelné výzvy a nezastupitelná očekávání. Tyto nepřenositelné ambice, ukotvené v sektoru moderního vysokého školství jako svébytném průsečíku vzdělávacích, vědecko-výzkumných a v nejširším smyslu tvůrčích aktivit, odrážejí nejen parametry aktuální vzdělávací a vědní politiky státu, ale významně formují i podobu našeho osobního i globálního světa. A také naši adresnou odpovědnost za jeho tvář, v níž se tak vlastně nutně zrcadlí i ta naše.

A tak se každý rok, zhruba ve stejnou dobu, ale vždy na jiné akademické půdě setkáváme, abychom si ve chvílích, kdy v aulách našich vysokých škol probíhají imatrikulace nových posluchačů, nejen připomenuli, že navzdory minulému, téměř letnímu týdnu začíná zimní semestr nového akademického roku – ale také (chce se mi dokonce říci především) si uvědomili naši „spřízněnost volbou“, naši spjatost s klíčovými leitmotivy tohoto akademického roku a také naši odpovědnost za to, že je dokážeme reflektovat a naplnit důstojným a smysluplným obsahem.

Rozhodně se tu nechci pouštět do inventarizačního přehledu konkrétních kroků (a určitě nás jich nečeká málo), které bude třeba v následujících dvanácti měsících s maximální odpovědností i uvážlivostí učinit – od akcentu na vyhodnocování uplatnění absolventů a definování integrujících směrů výzkumné činnosti, přes rozvíjení systému vnitřního hodnocení kvality až po tolik žádanou implementaci principu diverzifikace, ovlivňující ve svých důsledcích zásady financování vysokých škol na straně jedné a posilování jejich specificky silných stránek na straně druhé. Hovořím-li o leitmotivech, mám tím na mysli ony bazální pilíře a nezpochybnitelné hodnoty, které jdou napříč těmito dílčími kroky, formují základní rámec našeho společného diskurzu i východiska našeho usilování.

Nemám tím, dámy a pánové, na mysli něco převratně nového (co tady ještě nebylo), ale naopak akcent na to, k čemu se neustále vracíme, a mimoděk tím potvrzujeme, jak je to pro akademickou půdu našich vysokých škol důležité, ozdravné a nepostradatelné. Zejména s přihlédnutím k tomu, co nás v tomto akademickém roce čeká, jsem přesvědčen, že jeho klíčovými leitmotivy musí být zachování a ochrana akademické samosprávy vysokých škol a **faktické nastolení zatím spíše opatrného přechodu od kvantitativních kritérií ke kritériím kvality**.

Pravděpodobně se shodneme na tom, že asi nejvýznamnější výzvou nadcházejícího roku je příprava pokud možno co nekvalitnějšího návrhu komplexní legislativní úpravy ve vztahu k vysokému školství v České republice. Pokud jde o věcný záměr nového zamýšleného zákona o vysokých školách – a nechávám teď stranou otázku, zda by nám nejméně podobně dobře neposloužila spíše komplexní novela stávajícího –, je povzbuzující, že jeho příprava probíhá ve velmi žádané a věřím že přínosné otevřenosti k postojům reprezentací vysokých škol, tak jak ji ztělesňuje společná pracovní skupina ČR a RVŠ. Jisté obavy tak vzbuzuje snad pouze hektický harmonogram, v poslední době navíc dále akcelerovaný nikoliv nezbytným spojením s harmonogramem další legislativní iniciativy, totiž věcného záměru zákona o finanční pomoci studentům. Jeho nemalé zpoždění tak vytváří zbytečný tlak na zatím nezpožděný vládní harmonogram VZ ZVŠ. Navíc – ve výrazném kontrastu k VZ ZVŠ – reprezentacím vysokých škol dosud nebylo umožněno se s žádnou ucelenou verzí návrhu VZ ZFP seznámit.

To, co nicméně pokládám za podstatné, je, aby výše uvedené klíčové premisy ovlivňovaly i charakter a vyznění legislativních formulací, které našemu dalšímu usilování vtisknou nejen nový řád, ale i jeho pevné ideové a koncepční ukotvení.

Autonomie akademické obce jako svobodného společenství učenců a vyučovaných, nezávislých na vedení státu má svoji euroatlantickou intelektuální tradici, protkanou obdobími, kdy musela být opětovně obhajována a znovu potvrzována. Tento proces má svým způsobem neuvěřitelnou kontinuitu a je stejně rezistentní jako periodicky se opakující snahy učinit z akademické půdy utilitární pole, redukcující jeho poslání na účelovou produkci úzce zaměřených odborníků a idejí a degradující vysokou školu především na pragmaticky konfigurované učiliště, jehož kvalita je měřena převážně krátkodobými výnosy a momentálními prvoplánově aplikačními efekty.

Je třeba vzít na vědomí, že tyto tendence jsou čas od času i koloritem naší doby – v žádném případě je ale není možné přehlížet či „unaveně“ akceptovat. Jestliže se polistopadové reformní úsilí razantně opřelo o obnovení akademické autonomie a samosprávy, není jediný důvod, proč by tomu tak (po dvacetileté zkušenosti s jejím fungováním) nemělo být

i při koncipování současných reformních kroků. A není třeba dál „testovat“ pozornost vysokých škol, tak jak to ještě před několika dny činil pozměňovací návrh vládní novely zákona o rozpočtových pravidlech, který (jakkoli v současné chvíli již není aktuální) vyvolal okamžitou odmítavou reakci, jejímž smyslem byla především ochrana neredukované akademické samosprávy. Znepokojení, či snad spíše až zděšení, jež tento návrh – načtený v rozpočtovém výboru sněmovny – vyvolal, bylo sice naštěstí nakonec rozptýleno, nicméně zneklidňující pocit, že může být jindy a jinak opět oživeno, do jisté míry zůstává.

Na druhé straně jistým příslibem, jehož faktické naplnění je třeba dál pečlivě sledovat, jsou ty pasáže Pracovního návrhu věcného záměru zákona o vysokých školách (a ostatně též Aktualizace dlouhodobého záměru MŠMT), které hovoří o důsledném uplatnění a posilování institucionální autonomie vysokých škol, které je správně spojováno s jejich odpovědností za dosahované výsledky. Odpovědnost je pojem, který ve veřejném (a jak ukázala světová finanční krize, tak ostatně i v soukromém) sektoru prožívá krizi, a akademická sféra by měla mít ambici mu vracet reálný obsah a význam. Ten, jen pro úplnost, znamená mnohem víc než jen absolutorium ve stovkách formálních – a po faktických výsledcích se nepídících – kontrol různých úřadů, jejichž pravomoc vůči vysokým školám se mimochodem v současné době též navrhuje zvýšit.

Diskuse o vhodnosti (či spíše vitální potřebě) daleko razantněji v sektoru vysokého školství akcentovat kvalitativní kritéria na úkor kvantitativních parametrů probíhá již dosti dlouhou dobu a pomalu již začínala mít poněkud platonický charakter, neboť povytce setrvala spíše v deklaratorní rovině, kterou se dobré úmysly liší od dobrých činů. Zdá se, že tento akademický rok by mohl být jakýmsi „bodem zlomu“, bude-li současná díkce Aktualizace a Věcného záměru zákona naplněna konkrétním obsahem – a nebude-li zásadním způsobem ohrožena razantními (a dobré záměry v zárodku zničujícími) rozpočtovými škrty. Z tohoto hlediska je meziroční pokles prostředků na vzdělávací činnost veřejných vysokých škol ve výši více než miliardy – jak ho předpokládá vládní návrh státního rozpočtu na další rok – alarmující, a to i při vědomí všech problémů, které veřejné finance v současné době mají a řeší. Veřejné vysoké školy jsou zřízeny pro realizaci veřejného zájmu a jejich výrazné finanční podvázání by mělo být provázeno redefinicí tohoto veřejného zájmu. VZ ZVŠ přitom není redefinicí, která by byla kompatibilní se snižující se finanční podporou.

Skutečná kvalita nebývá nikdy laciná, což platí pro drtivou většinu produkovaných komodit, a nepřipadám si, že vulgarizují problematiku, když nevidím zásadní důvod, proč by tomu mělo být jinak v případě vědy a vzdělávání. Po létech úspěšných kroků je navíc zřejmé, že je dávno pryč doba, kdy bylo možné ještě šetřit na případných, tzv. postradatelných „ornamentech“ – v současné době každý škrť předpokládá redukci samotné podstaty.

Akcelerace kvantitativních parametrů vedla v předchozím období k razantní a již téměř problematicky kontrolovatelné masifikaci vysokého školství (projevující se až nečekaně strmým nárůstem počtu studentů). Korektorem tohoto, dlouhodobě neudržitelného vývoje musí být promyšlená diverzifikace vysokých škol akcentující kvalitu, kde má svůj prostor jak jasně definovaný, klasický univerzitní sektor, orientovaný na špičkový výzkum (v jeho nikoli pouze aplikované, ale také – či dokonce především - základní formě, kde měřítkem kvality není jen bezprostřední efekt), mezinárodní spolupráci s těmi nejlepšími a kvalitní úroveň zejména doktorského studia. Svě místo tu ale nepochybně mají i vysoké školy generující bakalářské programy, naplňující aktuální poptávku po kvalitních, spíše profesně orientovaných absolventech.

Je ovšem zapotřebí objektivně konstatovat, že mnohé při prosazování kvalitativních kritérií je právem očekáváno od samotných vysokých škol. Jakkoli je možné kriticky (nikoli však účelově) diskutovat o řadě kosmetických (či dokonce „genetických“) vad současné metodiky hodnocení výsledků vědecké práce, připravené vládou pro výzkum, vývoj a inovace, je nutné akceptovat tak zásadní a tak samozřejmou premisu, že se jí téměř stydím připomenout. Totiž, že vědecký (tvůrčí) výkon musí být financován pouze podle doložitelných výsledků, zejména těch, které obstály v „peer review“ hodnocení a vřazují tak jednotlivé autory do elitní komunity expertů v dané oblasti. Jen obtížně bychom v této oblasti, jež souvisí i s propojováním vzdělávání a aktivní tvůrčí činnosti, hledali výmluvnější a validnější kvalitativní kritérium.

Nezastupitelným a jedinečným protagonistou vysokoškolského akademického občanství, jehož se výše uvedené více či méně, zprostředkovaně nebo bezprostředně dotýká, je student, který žije (a v temných dobách občas i nuceně žije) s univerzitami a vysokými školami od jejich počátků. Postupně se propracoval od akademických vandru (*peregrinatio academia*) až k současným mobilitám, od alchymistických křivulí až k těm, kteří se podíleli na první srážce protonů, simulaci velkého třesku a možná až k průlomovému změření vyšší rychlosti, než je einsteinovská rychlost světla, v CERN. Akademická půda českých vysokých škol se každý rok otevírá novým studentům, z nichž mohou vyrůst (a z mnohých nepochybně také vyrostou) špičkoví představitelé vědních oborů, kteří budou naše poznání posouvat dál, a snad v dohledné době (a že by to již bylo zapotřebí) z jejich středu vyroste i nový český nositel Nobelovy ceny.

Posun od kvantity ke kvalitě by se měl projevit již při jejich výběru a přijímání na vysoké školy, tak aby svoji šanci dostali ti, kteří jsou prokazatelně talentovaní, kreativní i kritičtí a nadšeně zapálení pro svůj obor. Neříkám, že jsou to všichni, kteří se hlásí na vysokou školu – ale neříkejte, že mezi nimi spousta právě takových, jejichž schopnosti je třeba rozpoznat, podchytit a rozvíjet, není.

Bezesporu nás, milé kolegyně a kolegové, dámy a pánové, v nadcházejícím akademickém roce čeká řada (dnes již vesměs zřetelně definovaných) náročných úkolů, zásadních rozhodnutí a tvůrčích výzev. Přál bych si, abychom úkoly se vztyčenou hlavou zvládli, k rozhodnutím našli odvahu, před novými výzvami neuhýbali – a k tomu všemu se ještě stihli včas připravit na první přednášku.

Jsem přesvědčen, že víme, co chceme. Tak to pojďme bez váhání a zbytečných průtahů odpracovat.

Quod Bonum, Felix, Faustum, Fortunatumque Eveniat!